

SOSYAL BİLİMLERDE ETİK SORUNLAR

Editör: Doç. Dr. Musa Öztürk

SOSYAL BİLİMLERDE ETİK SORUNLAR

Editör: Doç. Dr. Musa Öztürk

Yayın No. : 2161
Beşeri Bilimler No. : 133
ISBN : 978-605-7928-70-2
Basım Sayısı : 1. Basım, Aralık 2018

© Copyright 2018, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir. Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Genel Yayın Yönetmeni : Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Yayın Koordinatörü : Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Redaksiyon : Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Sayfa Tasarım : Hamide Yalçın -hamide@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım : Mehtap Yürümez -mehtap@nobelyayin.com-
Baskı ve Cilt : Atalay Matbaacılık / Sertifika No.: 15689-
Büyük Sanayi 1 Cad. Elif Sok. No.:7/236-237 İskitler / ANKARA

Kütüphane Bilgi Kartı

Öztürk, Musa.

Sosyal Bilimlerde Etik Sorunlar / Musa Öztürk

1. Basım. VI + 178 s. 16x23,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-605-7928-70-2

1. Mahremiyet, 2. İntihal, 3. Yazarlık Hakları, 4. Yayın Etiği, 5. Korsan Yayıncılık

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı mh. 2465 sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat Şaşmaz-ANKARA - siparis@nobelyayin.com-

Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65

E-Satış: www.nobelkitap.com - www.atlaskitap.com - Bilgi: esatis@nobelkitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa Basım Dağıtım, Ana Basım Dağıtım, Arasta, Arkadaş Kitabevi, Başarı Dağıtım, D&R mağazaları, Dost Dağıtım, Güneş Dağıtım, Kitapsan, Nezh Kitabeveleri, Prefix, Remzi Kitabeveleri, TveK Mağazaları

İÇİNDEKİLER

1. Bölüm

BİLİM, BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE BİLİM ETİĞİ

Giriş	5
1. Bilimin Tanımı.....	6
2. Bilimsel Araştırma.....	7
3. Bilimsel Araştırmanın Amacı.....	8
4. Bilimsel Araştırmanın Temel Özellikleri.....	11
5. Bilimsel Araştırmanın Aşamaları.....	14
5.1. Araştırma Deseni veya Tasarımı.....	16
5.2. Araştırmada Kullanılacak Teorik Yaklaşım.....	17
5.3. Araştırma Konusunun ve Başlığının Belirlenmesi.....	19
5.4. Literatür Taraması.....	20
5.5. Problemin ve Hipotezin Oluşturulması.....	21
5.6. Araştırma Yönteminin Belirlenmesi.....	23
5.7. Araştırmanın Sonuçları.....	23
6. Bilimsel Araştırma ve Bilim Etiği.....	24

2. Bölüm

BİLİMSEL ARAŞTIRMALARDA MAHREMİYET, GİZLİLİK VE ETİK

Giriş	29
1. Araştırma Etiği Tarihine Kısa Bakış.....	30
2. Araştırma Etiğindeki Genel İlkeler.....	34
3. Araştırma Sürecindeki Etik Hususlar.....	36
3.1. Bilgilendirilmiş Onay.....	36
3.2. Bilgilendirilmiş Onayın Kapsamı.....	38
3.3. Hassas Gruplar.....	41
3.4. Bilgilendirilmiş Onayın Alınması.....	42

4.	Gizlilik ve Anonimlik	43
4.1.	Gizliliğin Sınırları	45
4.2.	Gizlilik ve Anonimliğin Sağlanması	46
Sonuç	48
Kaynakça	49

3. Bölüm

ARŞİV ARAŞTIRMALARINDA ETİK

Giriş	51
1.	Arşiv Araştırmaları ve Etik	53
2.	Sahnenin Arkası ya da Arşivlerin Sosyal Bilimler İçin Önemi	54
3.	Arşiv Çalışmasına Başlarken	55
4.	Araştırmacının Belgenin Diliyle İmtihanı	56
5.	Belgelerin Tiranlığı	58
6.	Belgelerin Tarafı Seçilmesi veya Belgelere İstedikini Söyletmek	59
7.	İdeolojiyle Suç Ortaklığı	59
8.	Türkiye'deki Belli Başlı Arşivler	60
8.1.	Devlet Arşivleri	60
8.2.	Özel Arşivler	63
Sonuç	63
Kaynakça	64

4. Bölüm

İNTERNET VE VERİ TABANI ARAŞTIRMALARINDA ETİK

giriş	67
1.	Gizli ya da Kamusal Bilgi	70
2.	Kişisel Verilerin Gizliliği	70
3.	Özgür ya da Bilgilendirme Sonucu Alınan Onay	71
4.	Kişisel Veri ve Anonimleştirme	72
5.	Üçüncü Şahıslar	73
6.	Ön Yargı ve Şeffaflık	74
7.	Nesnellik Problemi	75
8.	İzleme ve Gözetleme	76
9.	Demokrasi ve Sansür	77
10.	Sosyal Sorumluluk ve Ahlakî Hesap Verebilirlik	77
11.	Sosyal Medya ve Bulut Bilişimdeki Etik Problemler	78
12.	Siber Güvenlik ve Nesnelerin İnterneti	79
13.	Büyük Veri (Big Data)	79
Sonuç	82
Kaynakça	82

3. Bölüm

ARŞİV ARAŞTIRMALARINDA ETİK

*Prof. Dr. İbrahim Özcoşar**

GİRİŞ

Sosyal bilim araştırmalarının ortak noktalarından biri, yöntem ve yaklaşım farklılıklarına rağmen, araştırılan konuyla geçmişi arasında ilişki kurulmasıdır. Sosyal olgu ve olayların “ardında” ya da “altında” yatan bir geçmişin varlığı bu ilişkiyi bir tercihten öte zorunluluk hâline getirmektedir (Bk. Gülbenkian Komisyonu, 1996: 44). Ne kadar bağımsız ve kopuk görünürse görünsün her sosyal olayın bir hafızası vardır ve varlığı bu hafızadan beslenir. Bu da her sosyal bilimcinin geçmişle ilgilenmesini zorunlu kılar. Bu ilginin boyutu disiplinlere göre, disiplinler arası yaklaşım çerçevesinde bakıldığında çalışılan konuya göre farklılık gösterebilir. Bir tarihinin ya da edebiyatçının geçmişle ilişkisi şüphesiz başka çalışma alanlarından daha ileri düzeydedir.

Bir sosyal bilimci için geçmişle ilgilenmek, geçmişe dair yapılmış araştırmaların sonucundan faydalanmak veya “geçmiş” profesyonel araştırmanın bir parçası hâline getirip doğrudan temel kaynaklara ulaşmak seçeneklerini barındırır. Sosyal bilimleri, modern dönem sonrası duçar olduğu katı disiplin ayrışmasına hapsedmeden şunu söyleyebiliriz ki, iki seçenek farklı bilim dalları ve araştırmalar için farklı değerlere sahiptir. Bu bağlamda başta tarihçiler olmak üzere, geçmişi profesyonel olarak araştıran sosyal bilimcilerin insan, çevre ve topluma ilişkin bilgilerinin çoğu başkalarının haberlerine veya geçmişten günümüze uzanan kalıntılara dayanır. Bu çerçevede geçmişle ilgili bilgi veren her türlü materyal, kaynak olarak tanımlanır. (Martal, 2000: 249). “Kaynak” tanımı oldukça geniş bir içeriğe sahip olsa da tarihçi için temel malzeme “kâğıt”tır. Geçmişin bilgisinin toprakta, doğada, toplumsal

* Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

bellekte ve eşyalarda bıraktığı dolaylı kayıtlardan çok, geçmişin bilgisinin doğrudan okunabileceği yazma eserler, vergi defterleri, fermanlar, nüfus kayıtları, mahkeme/kurul/komisyon tutanakları gibi oldukça geniş bir kaynak yelpazesinden bahsediyoruz (Danacıoğlu, 2009: 77). Türkiye’de bu kaynaklar, “Yazma Eserler Kütüphaneleri” ile “Arşivler”de toplanmıştır.

Ülkemizde Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı “Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı” tarafından yazma eserlerin kataloglanması, bakımının yapılması, güvenli koşullarda saklanması, dijitalleştirilmesi ve dijital ortamda bilim dünyasının hizmetine sunulması çalışmaları yürütülmektedir. Bu başkanlığa bağlı 18 farklı yazma eserler kütüphanesi bulunmaktadır (Bk: yek.gov.tr).

Türkiye’de bir sosyal bilimcinin, özellikle de bir tarihçinin en sık duyduğu cümlelerden biri herhâlde “ülkemizin çok zengin bir arşive sahip olduğu”dur. Bu cümleyle genellikle Osmanlı Devleti’nden tevarüs eden ve imparatorluk yazışmalarını içeren oldukça kalabalık materyal kastedilmekle beraber dolaylı olarak da gelişmiş bir arşiv sistemimiz olduğu ima edilmekteyse de materyallerin çokluğunun haklılığı yanında “gelişmiş bir arşivcilik” yönündeki vurgulama çok gerçekçi durmamaktadır. Bu tartışmayı bir kenara bırakıp “arşiv”in ne olduğu konusuna gelirse farklı tanımlarla karşılaşırız. Bazı çalışmalarda arşiv, yayınlanmamış tüm belgeler için kullanılan genel bir ad olarak tanımlanır (Kyvig-Marty: 2011: 58). Ama arşivle ilişkili kavramlar üzerinden yapılan daha özel tanımlar, hem kavramsal çerçevenin oluşması hem de uzman çalışmalarında karışıklığı engelleme niteliğine sahiptir. Konumuz açısından değerlendirildiğinde aşağıda verilen üç kavram uygun bir çerçeveye oluşturabilir:

Arşiv: (Hazine-i evrak, mahzen-i evrak, belgelik; Fr. Archives; İng. Archive, record office; Alm. Registratur, archiv) a- Kurumların, gerçek veya tüzel kişilerin gördükleri hizmetler, yaptıkları haberleşme veya işlemler sonucu teşekkül eden ve cinsleri itibarıyla bir amaçla muhafaza edilen her türlü belgeler, b- Bu şekilde oluşan ve saklanan belgelere bakan kurum, c- Belgelerin saklandığı yerlerdir.

Arşiv Belgesi: (Evrak, vesika, vesaik; Fr. Document d’archives, article, piece, acte; İng. Records, archives; Alm. Archivut, archivalien, archivdokumente) Bilimsel, resmî ve pratik amaçlara yarayabilecek sağlam (mevsuk) bilgi ihtiva eden, bölünmez en küçük arşivsel birimdir. Bir arşiv fonunu teşkil eden parçaların her biri. Bir arşiv belgesi, bir veya birkaç yaprak, herhangi bir defter veya bir cilt bir plâk, bir film olabilir.

Arşiv Malzemeleri: (Fr. Les materiaux d’archives; ing. Materials of the archives; Alm. Archiv materialien) Kurum, daire ve kuruluşların gördükleri hizmetler

sonucu meydana gelen ve saklanması tarihî, hukuki, idari vb. bakımdan herhangi bir konuyu aydınlatmaya, birtakım hakları belgelemeye ve korumaya yarayan her türlü yazılı evrak, defter, resim, plan, harita, film, fotokopi, plak, ses bandı ve benzeri belgelerin tümüdür (Çetin, 1978: 351).

1. Arşiv Araştırmaları ve Etik

Etik kavramına dair geniş açıklamaları bu kitabın farklı bölümlerinde bulacaksınız. Bir olgu olarak etiğin mahiyeti, hayat pratiklerinden çok felsefi çağrışımlara sahip olsa da bu çalışmada soyut kategorilerle ilişkisi değil, bir araştırmacının karşılaşılabileceği tikel durumlar bağlamında değerlendirilecektir.

Öncelikle şunu vurgulamak gerekir ki, etik kurallar dikkate alınmadan yapılmış bir çalışma, içeriği ne olursa olsun bir meşruiyet sorunu taşır ve bu hatalıdır. Bu meşruiyet sorununu, modern hukuk sistemlerinde delillerin hukuka uygun/meşru yollarla toplanması zorunluluğuna benzetebiliriz (Demir, 2009:35). Bilimsel araştırmalarda, etiğin göz ardı edilmesi genellikle etiğe uygun davranmanın çok zaman alması, daha pahalı olması ve ödülünün de aslında etiğe uygun davranmakla aynı olması şeklinde gerekçelerle açıklanır (Erdem, 2012: 26). Bu yönüyle bakıldığında bu gerekçeler, kısa yoldan zengin olmaya çalışan bir hırsızın gerekçelerinden farklı değildir.

Aşağıda arşiv araştırmaları özelinde etik ve etik ihlallerine dair somut örneklerle konu açıklanacaktır. Ancak öncesinde dünyada hız kazanan bilimsel etik çalışmalarının Türkiye'deki yansımaları arasında sayabileceğimiz TÜBA Bilim Etiği Komitesince belirlenen "Bilimsel Doğruluk" ilkelerini hatırlatmak istiyoruz. Bu ilkelere göre, bilim insanının çalışmalarında kendine, diğer bilim insanlarına, içinde yaşadığı bilim topluluğuna ve topluma karşı özenle uygulaması ve sıkı sıkıya bağlı kalması gereken evrensel nitelikli temel kuralların başlıcaları şunlardır:

- 1) Dürüstlük "honesty": Bilim insanı araştırmalarının amaçlarını, yöntemlerini, bulgularını, çözümlenmelerini, yorumları ile olası uygulamaları açıklarken ve başkasının çalışmalarını değerlendirirken dürüst olur.
- 2) Güvenirlik "reliability": Bilim insanı, araştırmalarını dikkat ve özenle yapar, araştırma sonuçlarını tarafsız bir şekilde ve gerçeğinden saptırmadan sunar.
- 3) Nesnellik "objectivity": Bilim insanı; çalışmalarında, değerlendirmelerinde ve gerekçelerinde nesnelidir.
- 4) Tarafsızlık "impartiality": Bilim insanı; çalışmalarında, politik, yönetsel, dinsel, ırksal ve ideolojik oluşumların, baskı gruplarının ve diğer kişi ve kuruluşların etki ve telkinlerinden özgürdür; çıkar düşüncesinden uzak durur.

- 5) Bağımsızlık “independency”: Bilim insanı, çalışmalarında ve kararlarında, politik, yönetsel, dinsel, ırksal ve kültürel değer yargılarından, çıkar düşüncelerinden ve kamuoyundan bağımsız hareket eder.
- 6) Açıklık “openness”: Bilim insanı, çalışmalarından elde ettiği sonuçları, diğer bilim insanlarıyla, ilgili kişi ve kurumlarla ve bilim topluluğuyla yayın yoluyla paylaşmaya istekli olur. Ülke, araştırma sonuçlarının uygun bir biçimde saklanması ve ulaşılabilir olmasını da kapsar.
- 7) Hakkaniyet “fairness”: Bilim insanı, başkalarının çalışmalarına, bulgularına ve keşiflerine uygun şekilde atıfta bulunmak, yeterli ve yerinde bir şekilde kredilendirmek, çalışma arkadaşlarına saygılı ve adil olmak zorundadır.
- 8) Saygı ve Sakınma: Bilim insanı, insan haklarına, toplumsal ve etik değerlere saygılı olur, hukukun üstünlüğüne inanır; çalışmalarında insanlara, diğer canlılara, doğaya, çevreye ve kültürel mirasa zarar vermemeye çaba gösterir.
- 9) Sorumluluk: Bilim insanı, diğer bilim insanlarına, çalışmalarının etkileyebileceği kişilere karşı sorumluluğunun bilincindedir; genç bilimcilerin eğitimlerine ve araştırmalarına katkıda bulunur; yol gösterici ve örnek olur (Erdem, 2012: 27).

Arşiv araştırmalarında da yukarıda sayılan ilkeler dikkate alınarak etik ihlallerin önüne geçilebilir. Bununla birlikte arşiv çalışmalarının kendine has özellikleri sebebiyle bu çalışmalarda ortaya çıkabilecek etik problemleri şu başlıklar altında inceleyebiliriz:

2. Sahnenin Arkası ya da Arşivlerin Sosyal Bilimler İçin Önemi

Arşiv belgeleri, ait oldukları dönemin birinci derece tanıkları olarak araştırmacılar için başka kaynaklarla kıyaslanmayacak öneme sahiptirler. Bu önem büyük ölçüde arşiv belgelerinin benzersiz olmasıyla ilgilidir. Ergenç bunu şöyle ifade eder: *“Belge aynı olay gibi tekildir. Olayın cereyan ettiği dönemde onu yaratanlar tarafından üretilmiştir, istihsal edilmiştir ve onu da bir başka dönemde aynen yeniden inşa etmek, yeniden istihsal etmek, üretmek mümkün değildir.”* (Ergenç, 1998: 74).

Arşiv belgeleri, üretildikleri organizasyondaki günlük faaliyetlerin sonucunda, yapılan işlemlerin bir kanıtı olarak doğal şartlarda üretilirler. Bu yönüyle, üretildikleri birim veya örgütün yapısal özelliklerini, üreten kişi veya kurumun kimliklerini yansıtır (Odabaş,1999: 351 vd.). Arşivler, hatıraların toplumsal hafızanın bir parçasına dönüşmesindeki başlıca araçlardır. Arşivlerin doğal şartlarda üretilmiş

olmasının en büyük avantajı, çoğu zaman görünenin arkasındaki bilgiye sahip olmalarıdır. Faroqhi'nin ifadesiyle; “*Arşivlerdeki çalışmalarım boyunca, beklenmedik bir anda ortaya çıkıverip eski sorulara yeni cevaplar getiren ya da araştırmacıyı bambaşka bir hatta çeken belgeler beni hep heyecanlandırmıştır.*” (Faroqhi, 1999:3). Bu yönüyle arşiv, bir sosyal bilimci için her zaman sürprizlerle doludur. Bir araştırmacının aradığı da tam olarak bu değil midir?

Arşivleri, sosyal hafıza/bellek merkezleri olarak tanımladığımızda aslında sosyal bir yapı oldukları görülecektir. Bu yönüyle arşivler kolektif hafıza ve kimliğin tanımlanmasında ve/veya oluşmasında güçlü bir etkiye sahiptirler (Schwartz-Cook, 2002: 2). Toplumsal kimliğin oluşması sürecindeki malzemenin sağlanması ve bu malzeme üzerinden kimliğin bir geçmişe sahip kılınması arşivlerin işlevsel yanlarından biri kabul edilebilir. Bu bakımdan arşiv sadece depolama için bir yer değil, toplumsal kimliklerin şekillenmesi sürecinde aracılık eden bir sosyal ve kültürel pratiktir (Ketelaar, 2013: 58 vd). Foucault ve Derrida'nın, “arşivi” insan bilgisini, belleğini, gücünü, bakış açılarını ve adalet arayışlarını şekillendirecek merkezî bir metaforik yapı olarak görmeleri de arşivin bu yönüyle ilişkilendirilebilir. Bu yaklaşımın bir uzantısı olarak arşivin kontrolünü, tarihin kazananlarını ve kaybedenlerini belirleme gücünü ede etme bağlamında, toplumun kontrolüyle eş gören teoriler tartışmaya açık olsalar bile arşiv-sosyal bilim ilişkisini çarpıcı bir dille ortaya koymaktadırlar (Schwartz-Cook, 2002: 2).

Yukarıda arşiv-sosyal bilimler ilişkisine dair ifade ettiklerimizi ideolojik temeller, özellikle de millî söylemler üzerinden, romantik argümanlarla genişletmek mümkünse de etik başlıklı bir çalışmada bunun yerine bir araştırmacı için arşivin asıl önemini vurgulayarak bitirmek daha anlamlı olacaktır. Bilimsel bir çalışmada, birincil kaynakların önemi tartışılmazdır. Foucault'un, ikincil metinlerin birincil kaynaklara belli şeyleri söyleten özellikleri dolayısıyla kullanılmalarına sıcak bakmamasını bir sosyal bilimci için ilkesel bir duruş olarak algılamak gerekecektir. Sadece bu açıdan bakıldığında bile büyük harflerle “ARŞİVLER, BİRİNCİL KAYNAKLARDIR” cümlesi arşivlerin sosyal bilimler için önemini özetleyen bir cümle olacaktır.

3. Arşiv Çalışmasına Başlarken

Arşiv çalışmaları daha başlarken bazı zorlukları aşmayı gerektirir. Arşivlerin önemli bir kısmı çalışmadan önce izin almayı şart koşarlar. Bazı arşivlerde izin almak oldukça kolay olmasına karşın bazılarında oldukça güçtür. Türkiye'deki arşivlerle örnekleyecek olursak, Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi ile Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi veya Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt

(Atase) Arşivi'nde çalışma izni alınması arasında oldukça farklı uygulamalar bulunmaktadır. Osmanlı Arşivi'nde izin alma ve belgelere ulaşmak oldukça kolayken, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi ise bir ay önce izin almak gibi uzun bir süre öncesinde izin istemeyi şart koşmaktadır. ATASE arşivi ise askerî özelliği sebebiyle daha uzun bir izin sürecini gerektirmektedir. Benzer şekilde, arşivlerin kendilerine has, bir kısmı arşivi korumaya yönelik, bir kısmı da bürokrasinin kaprislerinden kaynaklanan araştırma izni süreçleri ve prosedürleri bulunmaktadır.

Bunun yanında, arşivlerin bulunduğu şehir dışındaki araştırmacıların yaşadıkları zorlukları da eklemek gerekecektir. 1990'larda düzenlenen Millî Arşiv Şurası'nda çok sık kullanılan bir ifade olarak "taşradan gelen araştırmacılar" gibi bilim uğruna büyük şehirlerde çeşitli zorluklara katlanmak zorunda kalan bir sınıftan günümüzde bahsedemsek de yaşadığı şehir dışında araştırma yapmanın kısmi zorlukları her zaman olacaktır. Birçok arşivin, henüz belgeleri dijital kullanıma açmadığı düşünüldüğünde bu sorun devam edecek gibi görünmektedir.

İzin almak ve/veya şehir dışında bir süre kalmak istemeyen bazı araştırmacılar için işin kolayına kaçma gibisinde bir seçenek bazı etik ihlalleri de beraberinde getirebilir. Bunun en ağır örneği; arşive hiç gitmemektir. Arşive gitmeden, gitmiş gibi davranmak, hiç görülmemiş bir belgeyi görmüş gibi davranmak hatta daha ileri düzeyde olmayan bir belgeyi varmış göstermek cinsinden durumlar bu etik ihlaller arasında sayılabilir. Başka bir araştırmanın kaynakları arasında yer alan bir arşiv belgesini sanki kendisi arşivde görmüş gibi davranıp faydalanılan araştırmacıyı es geçerek doğrudan arşiv belgesini kaynak göstermek de bir çeşit intihal olarak kabul edilir.

Bunların yanında katalog veya belge özetleriyle yetinmek, belgenin tamamını görmeden görmüş gibi hareket etmek de çoğu zaman yanlış sonuçlara ulaşılmasına sebep olabilir. Katalog ve belge özetlerinin sunacağı bilgilerin arşiv belgelerinin içeriğini ne kadar yansıtacağı şüphelidir. Katalog ve belge özetleri hazırlanırken arşiv uzmanlarının yapabilecekleri hataları da göz ardı edemeyiz. Millî Arşiv Şurası'nın bir oturumundaki tartışmada kataloglarındaki yazım hatalarına dair örnek bir olay anlatılmaktadır. Bir araştırmacının bir katalogda rastladığı "Bir Köy Risalesi" başlıklı bir kaynağın peşinde 15 yıl koştuktan sonra aslında böyle bir risalenin olmadığı ve "Birgi Risalesi"nin katalogu hazırlayanlarca yanlış okunduğu anlaşılır (Millî Arşiv Şurası, 1998: 155).

4. Araştırmacının Belgenin Diliyle İmtihanı

Araştırmacının, arşivlerdeki en büyük imtihanı kuşkusuz belgeyi anlamakla ilgilidir. Arşiv, doğası gereği geçmişle ilişkilidir ve bu "geçmişlik" en çok da dilde

kendini gösterir. Bu yönüyle arşivde çalışmak, çalıştığımız arşiv diline, terminolojisine hâkim olmayı gerektirir. Osmanlı arşivi bu konuda önemli bir örnek olarak gösterilebilir. Osmanlı diplomatikası uzmanlarından M. Kütükoğlu'nun “dipsiz bir kuyu” (Kütükoğlu, 1998: XXVII) olarak tanımladığı Osmanlı yazışmalarındaki belge, yazı ve üslup çeşitliliği yanında belgelerin ilgili olduğu politik, sosyal, ekonomik, dinî vb. alanlar hakkında bilgi sahibi olunmadan arşiv belgelerinin anlaşılması mümkün değildir. Bu konu örnekler üzerinden daha somut olarak açıklanabilir.

Osmanlıca derslerinin sloganı hâline gelmiş “Bir nokta (.) gören gözü (كوز) kör (كور) eder.” cümlesi Arapça harflerde bir noktayı gör(e)memenin neler mal olacağının veciz bir ifadesidir. Bu konudaki meşhur örneklerden biri Orhan Şaik Gökay'ın keskin kaleminin hedefi olmuş ve bir profesör tarafından kaleme alınmış yazıdaki “pîr/pîre” olayıdır. Olayı Gökay'dan okuyalım:

“Şeyhülislam Ebüsuud Efendi'yi küçültmeye yeltenen bir yazıda, onun hulle hakkındaki fetvalarından biri alınarak, büyük İslam hukuku bilginin o fetvasında cimâa kadir olmayan bir pîre'den söz ettiği ileri sürülmekte ve burada bu sözcük, aman okuyucunun gözüne ille de batsın diye olacak, bütün harfleri büyük yazılarak iki defa tekrarlanmaktadır. Oysa bu fetvada geçen bu sözcük pîre değil Pîr'e'dir ve herkesin bildiği ve bileceği gibi “yaşlı” anlamında Pîr'dir. Fetvada “cimâa kadir olmayan pîr'e” denilmektedir ki “erkeklikten kesilmiş olan yaşlı kişi” demektir. Fetvada “cimâa kadir olmayan pîr'e yahut on iki yaşında olan oğlancığa hülle etse” dendiğine göre, burada pîr ve oğlancık sözcüklerinin dilbilgisindeki -e durumu dediğimizden başkası olmayacağını anlamak için ilkokula gitmeye bile gerek yoktur.” (Gökay, 2007: 247).

Yine Gökay'dan bir örnekle “Simkeş” kelimesini “Sim Gümüş” olarak okuyacak kadar terminolojiden uzak bir araştırmacının elinde belgenin kıymet-i harbiyesi nedir, varın siz düşünün (Gökay, 2007: 105).

Arşivin diline hâkim olmadan yapılan değerlendirmeler, mantıksız anlamlandırma ve bağlamından koparma gibi sonuçlar doğurabilir. Bazen bu durum bir kasıt içermese de verilerin saptırılmasına yol açabilir. Kendi bağlamından kopup anakronik bir yaklaşımla açıklanmaya çalışılan belgelere dayalı yapılacak bir araştırmadan doğru sonuçlar beklemek mümkün olmaz. “Sadeleştirme” adı altında belgelerin nasıl anlam ve içerik sapmasına uğrayabileceğine dair Tarih-Lenk'in ağına takılmış örnek/ler bulacaksınız:

“... XV. yüzyıla ait bir Osmanlı metninde “kâfirlere öyle bir tabanca vurdular ki ...” gibi bir ifade görünce ne anlamalıyız? Hemen atlayıp “bildiğimiz tabanca işte”

denemeyeceği aşikâr. Bunun elin içi (küçük taban/taban-çe) ile vurulan bir darbe olduğunu bilmemiz gerekecek.

Biz hangi noktaya kadar sadeleştirebiliriz? “Kayseri tımarı sipahilerinden Şehsuvar Bey”i “Kayseri tarımsa-askerî işletmeleri yöneticilerinden atlı Bay Şahsuvar” yapmaya hakkımız var mı? Ben kişisel olarak hem böyle bir hakkımız olmadığını hem de bu türde yapılan “sadeleştirme” çabaları sonucunda ortaya çıkan metinlerin okunamaz derecede bozuk, tatsız, tuzsuz olduklarını düşünmekteyim. Bütün tarihselliğin bir kalemde silinip atıldığı metinleri okumanın ne anlamı var? Kaldı ki bir belgenin, metin dili değil mi bizi o belgeyi tarihsel bağlamına oturtmamıza yardımcı olan? Bazen elimizde tuttuğumuz belgenin üzerinde tarihlemeye yarayacak başka hiçbir işaret olmadığına tek başına dili değil mi üç aşağı beş yukarı ne zaman yazılmış olabileceğini kestirmemize yarayan? Bu şekilde “sadeleştirilen”, dönemin terminolojisine bile modern ve dolayısıyla anakronistik karşılıklar getirme çabasında olan metinler, ortada kötü niyet olmasa bile bize bir dönemin havasını ne kadar aktarabilir? Ben kendi payıma, mesela son dönem Osmanlı ordusunda bulunmuş bir subayın “anıları” tanıtmasıyla kitapçı raflarına çıkan bir kitapta “Teğmenime dedim ki albayım nerede?” türünden bir cümle gördüğüm zaman olduğu gibi geri bırakıyorum o kitabı. Böyle rütbeleri, mevkileri, unvanları, lakapları ve kurum adlarını “sadeleştirmek” kolay iş midir? Hadi mülazımı teğmen yaptık, “reis-ül küttab”a “sekreterlerin başı”, “sadrazam”a “en büyük göğüs”, “şikk-ı evvel defterdarı”na “birinci seçenek deftercisi” mi diyeceğiz? Peki, şeyhülislama ne diyelim?” (Erdem, 2008: 26-27).

5. Belgelerin Tiranlığı

Arşiv çalışmalarının araştırmacıya sunduğu belgelerin en önemli özelliği çoğunun bilimsel bir çalışmada ilk kez kullanılacak özgün veriler sunmasıdır. Kimsenin ulaşmadığı belgelere ilk kez ulaşıyor olmak heyecan verici olabilir. Bu heyecan belgeye dair bilimsel tenkit kurallarının göz ardı edilmesine sebep olmamalıdır. Bu bağlamda “Belgenin ortaya koyduğu gerçek karşısında her türlü iddia değersiz kalır.” şeklindeki bir yaklaşım bilimsel açıdan kabul edilemez. Arşiv belgelerinin de üretilmiş olduğu ve üretildiği ortamın yaklaşımını yansıttığı göz ardı edilemez. Danacıoğlu’nun ifadesiyle “... *Elimize aldığımız bir belge, geçmişin nasıldıysa öyle akıp gittiği bir zamanın fotoğrafı değildir; her fotoğraf gibi fotoğrafı çekenin, bulunduğu yerin, zihnindeki kompozisyonların biçimlediği bir görüntüdür.*” (Danacıoğlu, 2009: 78).

Arşiv belgesinin de bir yazarının olduğu düşünüldüğünde hatalar, kişisel görüşlerin yansımaları, olayların manipüle edilmesi gibi hususların dikkate alınması el-

zendir. Arşiv belgelerinin önemli bir kısmının “resmî” kayıtlar olması, belirli bir şablonla yazılmasını ve iktidarın görüşünün baskın olması anlamı da taşımaktadır.

Bütün bunlar dikkate alındığında “belgelere teslim olmak”, “görünenin arkasına bak(a)mamak” bir araştırmacı için salt akademik bir zayıflık olarak değerlendirilemez, aynı zamanda işini iyi yap(a)mamak bağlamında etik bir problem olarak kabul edilir. Konuyla ilgili çalışmalarda da sıkça belirtildiği gibi sorgulama eksikliği, arşiv çalışmalarının en belirgin tehlikelerinden biridir (Bk; Scwhartz-Cook, 2002).

6. Belgelerin Tarafı Seçilmesi veya Belgelere İstedliğini Söyletmek

Araştırmayı, araştırmacının verilere dayalı olarak kurduğu şey olarak tanımladığımızda ortaya çıkan tablo araştırmacının oldukça geniş inisiyatife sahip olduğunu gösterir. Arşiv çalışmaları açısından bu durumun yarattığı en büyük risk, belge seçiminin ve değerlendirmesinin nerdeyse tamamen araştırmacıya kalmış olması ve etik dışında bunu sınırlayacak bir mekanizmanın olmayışıdır. Elbette sonra farklı araştırmacıların ilgi ve dikkati gerçekleri ortaya çıkartabilir ancak bunun hiç olma ihtimali de yok değildir. Yukarıda sayılan başlıklar yanında arşiv çalışmalarında araştırmacının dikkat etmesi gereken başka etik kurallardan da bahsedebiliriz.

Bazı konularda yapılan çalışmaların zaman içinde bir şablon oluşturması ve bu şablonları oluşturanların akademik otoriteye dönüşmeleri gibi hususlar araştırmacıları zorlayan bir probleme dönüşebilir. Araştırmacının bu tür şablonları yıkacak veya sarsacak yeni belgelere ulaşmaları hâlinde akademik otoritelerle çatışmaması, bunları gündeme getirmemesi bir etik ihlali olarak değerlendirilebilir. Bazen araştırmacı belgelerin kendine sunduğu bilgileri akademik bir çalışmaya dönüştürüp kamuoyu ile paylaşmak ile toplumda unutulmuş çatışmaları hortlatabilecek belgeleri gün yüzüne çıkarmak arasında bir ikilemde de kalabilir. Bu gibi durumlarda toplumsal barışın bütün akademik kaygıların önünde olduğu unutulmamalıdır.

7. İdeolojiyle Suç Ortaklığı

Öncelikle, bu başlıkla araştırmacıların bir ideolojiye sahip olamayacaklarını ve ya apolitik olmaları gerektiğini kastetmediğimizi belirtelim. Bunun imkânsız olduğu aşikârdır. Aksine araştırmacıların araştırdıkları konuyu kendi ideolojilerinin yaklaşımları çerçevesinde inceliyor olmaları kuramsal bir tercih olarak da kabul edilebilir. Ancak burada iki hususa dikkat etmek gerekir. Öncelikle araştırmacı bu yaklaşım tarzını saklamamaya, ikinci olarak da ideolojik yönlendirmeler adına belgeleri saptırmamaya özen göstermelidir.

Modern dönem ve sonrasında, her ideolojinin kendini bilimsel bir açıklamaya dayandırma ihtiyacı araştırmacıların, belgelere ideolojik beklentilerini söyletmesi gibisinden etik ihlallerin oldukça sık yaşanmasına yol açtığı bilinen bir gerçektir. Herhangi bir belgenin, araştırmacının ideolojik teorisi için tehdit oluşturacak veriler sunması karşısında gösterilecek tavır etik ile araştırmanın ideolojiye kurban edilmesi arasındaki sınırı belirler.

Burada önemli bir hususa da dikkat çekmek gerekir. Araştırmacının belgeleri ideoloji adına manipüle etmesi ile bir kuram bağlamında değerlendirilmesi ve yorumlanması arasında fark vardır. Arşivci ile araştırmacı arasındaki temel fark da budur. Belgeleri düzenleyen, bazen çeviren arşivciden farklı olarak araştırmacı belgeleri belli metodoloji çerçevesinde yorumlayan kişidir. Özellikle ülkemiz gibi “vesika bolluğu, teori fakirliği” (Baran, 2005: 114) çekilen bir ülkede araştırmacının bu özelliğinin altını çizmek gerekir.

8. Türkiye’deki Belli Başlı Arşivler

Arşivlere dair farklı tasnifler yapmak mümkündür. Genellikle yapılan ilk tasnif “resmî arşiv-özel arşiv” ayırımıdır. Arşiv kayıtlarının üreticisi büyük oranda devlet olduğu için ilk akla gelen resmî ve yarı resmî kurumların arşivleridir. Bununla birlikte kişiler veya özel kurum ve kuruluşlar da arşiv oluşturabilirler. Bunların yanında merkezî arşivler, yerel arşivler vb. tasnifler de yapılmaktadır (Aziz, 2008: 63; Berg-Lune, 2015: 306; Danacıoğlu, 2009: 77). Türkiye’deki arşivleri dikkate aldığımızda devlet arşivleri ve özel arşivler gibi oldukça somut bir tasnif yapmak mümkündür.

8.1. Devlet Arşivleri

Devletin farklı kurumları bünyesinde araştırmaya açık arşivler bulunmaktadır. Bunların başında Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı’na bağlı olan Osmanlı Arşivi ile Cumhuriyet Arşivi’ni saymak gerekecektir.

Osmanlı Arşivi: Osmanlı Arşivi’nde bulunan belgeler Osmanlı arşivciliğinden tevarüs eden kayıtlardan oluşmaktadır. Osmanlı Devleti’nde, resmî kayıtlar İstanbul’da At Meydanı’nda Saray-ı Atik denilen mahzende Bâb-ı Âli civarındaki Tomruk Dairesi başta olmak üzere farklı yerlerde muhafaza edilmişti. Modern anlamda ilk arşiv girişimi 1845’te Mustafa Reşid Paşa tarafından merkez teşkilatına ait Divan-ı Hümayun, Bâb-ı Âsafî ve Bâb-ı Defterî’deki kayıtlar bir araya getirilerek Hazine-i Evrak’ın kurulması ile başlamıştır. Cumhuriyet döneminde farklı dönemlerde bir araya toplanan Osmanlı resmî kayıtları, 1937’de çıkarılan bir kanunla Baş-

vekâlete bağlanmış, 1943'te Başbakanlığa bağlı bir genel müdürlüğe dönüştürülmüştür (Binark, 1980: 29-30). 2018 Temmuz'unda yapılan son değişiklikle de Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı'na bağlanmıştır. Bu arşivde, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren Cumhuriyet'in kuruluşuna kadarki döneme ait Osmanlı Devlet kurumları ile merkez ve taşra arasında yapılan yazışmalar, Türkiye'nin dışındaki Osmanlı coğrafyası üzerinde kurulu 40 civarında devletin tarihine ait kayıtlar, Osmanlı Devleti'nin diğer yabancı ülkelerle olan-siyasi ve ticari ilişkilerine ait belgeler, devlet idaresi ile ilgili oluşturulan kanun, yönetmelik, nizamname gibi mevzuat kayıtları, devlet görevlilerinin tayin, terfi ve azil kayıtları, bazı dönemlerdeki devlet memurlarının sicil kayıtları, arazi tahrir kayıtları, tımar, zeamet ve has gibi çeşitli toprakların kullanımına ait kayıtlar, vakıflara ait vakfiye, muhasebe, görevlendirme (tevcih, tevliyet vb.) kayıtları bulunmaktadır.

Arşiv bünyesinde, 43 fona ayrılmış olan belgeler şu kodlarla tasnif edilmiştir: Defter no, dosya no, dosya/gömlek no, harita no, gömlek, dosya (D.E.S.), defter/hüküm. (bk. www.devletarsivleri.gov.tr). Son yıllarda özel bir önem gösterilen Osmanlı Arşivi'yle ilgili güncel bilgileri konuyla yakından ilgilenen Hanioglu şöyle özetlemektedir: Takribî 95 milyon vesika ve 375 bin defter ile Güneydoğu Avrupa, Balkanlar, Orta Doğu ve Kafkasya tarihinin yeniden yazımını sağlayacak arşivin %80'i aşan bölümü tasnif edilmiş, yeni kataloglar yapılmış, belge özetleri üzerinden kelime araştırmasını sağlayacak teknoloji geliştirilmiş, 38 milyon doküman dijital ortama nakledilmiş, nezaretler ve diğer kurumlarda kalan evrak ile satın alınan özel koleksiyonlar araştırmacıların hizmetine sunulmuştur (Hanioglu, 2018).

Cumhuriyet Arşivi: Cumhuriyet Arşivi ise resmen 1976'da kurulmuş ancak bir yönetmeliğe kavuşup yeterli sayıda personel ve hizmet sunabileceği bir binaya sahip olarak fiilen çalışmaya başlaması 1988'de gerçekleşmiştir (Danacıoğlu, 2009: 83). Bu arşiv, Osmanlı Devleti'nin son dönemleri, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren başlayan tarihî, hukukî, idarî, siyasî, iktisadî, bilimsel ve kültürel içerikteki belgeleri içermektedir. Hükümetlerin kanun teklifleri, tüzüklerin kabulü, birden fazla bakanlığı ilgilendiren yönetmelikler, vatandaşlığa alma ve vatandaşlıktan çıkarma, vali, elçi, general tayinleri, fahri konsolosluk ihdası, kadro ihdası, il bütçelerinin tasdiki, yabancıların çalıştırılması, Türk parasının kıymetini koruma, döviz işleri, dernekler, hudut olayları, yasak yayınlar, ceza affı, seferberlik tedbirleri, afetler, milletlerarası antlaşmalar, vakıflar, Başbakan ve ilgili bakanın imzasını taşıyan müşterek kararnamelere ilişkin, tayin, terfi, ödül, azil, emeklilik, ilçe kurma, idarî bağlılıktaki değişikliklere bu arşivden ulaşmak mümkündür. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin son dönemleri ile Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren, Anadolu şehirlerinin aydınlatılması ile içme suyu şebekelerinin tesisine, tarımın geliştirilmesine,

yurt içi ve yurt dışı hava ulaşımının sağlanmasına, yurt içi kara ve demiryolu taşımacılığı ile ilgili olarak yapılan çalışmalar, din eğitimi, inkılâplar, köy kanunu, mecburi iskân, okullar, siyaset yasağı gibi konuları içeren belgeler, halkın ve yabancıların başbakana ve başbakanlığa gönderdiği her türlü yazılı belgeler, çeşitli yollardan ve çeşitli tarihlerde, Anadolu'ya gelenlerle ilgili belgeler, Cumhuriyet Halk Partisi dönemi Türkiye Cumhuriyeti'nin yetmiş beş yıllık sosyal, iktisadî, idarî, kültürel ve tarihî belgeler bu arşivde muhafaza edilmektedir. 1900 ile 1945 yılları arası dönemde, Azerbaycan'da ve Kafkaslar ile kuzey sınır komşularımızda meydana gelen, Türkiye'yi doğrudan ya da dolaylı olarak ilgilendiren olayların ortaya konduğu belgelerin yer aldığı, orijinali Azerbaycan Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nde, bir kopyası da bu arşivde bulunan belgeler arasındadır. 40 milyon belge ve 95 bin defterin bulunduğu Cumhuriyet Arşivi'nde belgeler 13 ana fon ile bunların alt fonlarından oluşan kutu, gömlek ve sıra no hâlinde tasnif edilmiştir (bk. www.devletarsivleri.gov.tr).

Hem Osmanlı arşivi hem de Cumhuriyet Arşivi bağlı bulunduğu kurumca sanal ortamda kullanıma açılmış durumdadır. Bu iki arşiv dışında sanal ortamda kullanıma açılmamış, içerik olarak daha az belgeye sahip ama önem olarak bunlardan geri kalmayan devlet arşivlerinin başlıcaları da şunlardır:

Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadime Arşivi: Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü'ne bağlı Kuyûd-ı Kadime Arşivi'nin içeriğini, Osmanlı Devleti'nde arazi ile ilgili tasarruf işlemlerinin yapılıp, bu işlemlere ait her türlü defter ve belgenin muhafaza edildiği Defterhâne-i Hakanî'den günümüze ulaşan arşiv malzemeleri oluşturmaktadır. Kuyûd-ı Kadime'de muhafaza edilen arşiv kayıtlarının önemli bir kısmını mufassal, icmal ve evkaf adı ile üç ana sınıfa ayrılan tahrir defterleri ile yine bu defterlerle ilgili ruznamçe, derdest, cebe, yoklama, kal'a ve mustahfizan, vakf-ı cedit defter ve belgeleri denilen dokümanlar oluşturmaktadır. Bunların yanı sıra hududnâme, mülknâme, kanunnâme ve nizamnâmeler ile timar tevcih belgeleri ve beratları, ikame-i pazar ve panayır belgeleri ilmuhaber ve aynen kayıt defterleri, Defterhâne-i memurîn sicil defterleri gibi çok çeşitli defter ve belgeler de bu arşivde yer almaktadır (Bk. Işık vd; 2012). Bu arşivde, 15. ve 19. yüzyıllar arasındaki döneme ait 2.311 adet tapu tahrir defteri ile 1847-1933 arasında Türkiye coğrafyasına ait 14.023 cilt, Türkiye dışındaki Osmanlı toprakların ait 8.227 cilt olmak üzere toplam 22.500 cilt tapu zabıt defteri bulunmaktadır (Danacıoğlu, 2009: 81).

Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakfiye Arşivi: Selçuklu, Beylikler, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemine ait vakıfların hukukî dayanağını teşkil eden belgelerin toplandığı en büyük arşiv Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf Kayıtları Arşivi'dir. Vakıf

Kayıtlar Arşivi'nde hâlen 2.370 adet vakfiye ve kütük defteri bulunmakta olup, bu defterlerde 27.021 adet vakfiye ve benzeri belgenin yanında, çeşitli işlemlere ait belgeler bulunmaktadır (bk. www.vgm.gov.tr).

Bu devlet arşivlerinin yanında Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, farklı bakanlıkların arşivleri, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (Atase) ve Denetleme Başkanlığı Arşivi gibi arşivleri devlet arşivleri arasında sayabiliriz. Ayrıca bir arşiv olarak tasnif edilmemesine rağmen önemi ve içeriği bakımından Millî Kütüphane Şer'iyye Sicilleri Koleksiyonu da burada zikredilmesi gerekir.

8.2. Özel Arşivler

Özel arşivler, belli bir kişi ya da kuruma ait, özel bir kullanıcı kitlesinin yararlanmasına açılmış, dermesi belirli konularla ilgili bilgi kaynaklarını kapsayan ve genel olarak araştırma türünde sayılan arşivlerdir. Bu tür arşivler genellikle üst düzey devlet yöneticileri, bilim adamları, yazarlar, edebiyatçılar, tarihçiler ve kısım de araştırmacılara aittir. Özel arşivler en basit tanımı ile resmî olmayan arşivlerdir. Devlet örgütü dışında, herhangi bir kişi ya da kuruluş tarafından üretilen her türlü belge özel arşiv tanımı içine girebilir (Anameriç-Rukancı, 2008: 5). Şahsî belgeler, yazı koleksiyonları ve aile arşivleri, edebi el yazmaları ve kültür örgütlerinin arşivleri, bilimsel kayıtlar ve bilimsel örgütlerin belgeleri, iş dünyası arşivlerini vb. özel arşiv türleri arasında sayabiliriz (Sarıcaoğlu, 2013: 64).

Özel kurumların arşivleri arasında banka arşivleri ve dernek-vakıf arşivlerini sayabiliriz. Türkiye'de bu tür arşivlere örnek olarak Türkiye ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Bilgi Belge Merkezi içindeki arşiv ile Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Özel Arşivi gösterilebilir (Sarıcaoğlu, 2013: 66-67).

Kişisel arşivlere ise Osmanlı döneminde Ahmed Vefik Paşa (1823-1891) ve Cevat Paşa (1851-1900)'nın kütüphaneleri, Cumhuriyet döneminde ise; Dr. Rıza Nur Bey (1879-1942), Mustafa Kemal Atatürk (1881-1938), İsmet İnönü (1883-1973), Ord. Prof. Dr. İsmail Hakkı Uzunçarşılı (1888-1977), Ord. Prof. Dr. Mehmet Fuad Köprülü (1890-1966), Ruşen Eşref Üneydın (1892-1961), Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver (1898-1986), Prof. Dr. Ayşe Afet İnan (1908-1985), Süleyman Demirel (1924-2015) ve Bülent Ecevit (1925-2006)'in arşivleri/kütüphaneleri örnek gösterilebilir (Anameriç-Rukancı, 2008: 5).

SONUÇ

Sosyal bilimlerden arşiv çalışmalarının önemi yadsınamaz. Sosyal bilimlerin herhangi bir disiplininde profesyonel bir araştırmacının, diğer çalışmalarında

olduğu gibi arşiv çalışmalarında da uyması gereken mesleki standartları vardır. “Etik” olarak da tanımlanabilecek bu standartlar arşiv çalışmasına başladığımız andan itibaren bazı kurallara uymayı zorunlu kılar.

Etik sınırlar içinde kalma zorunluluğu öncelikle araştırmacının çalışma yapacağı arşivdeki belgeleri değerlendirebilecek yeterliliğe sahip olup olmadığıyla başlar. Araştırmacı, çalışma yaptığı arşivin dilini iyi bilmenin yanı sıra bu arşivdeki belgeleri kendi bağlamından koparmadan anlayacak teknik donanımına da sahip olmalıdır. Aynı zamanda belgelerin kesinlik ifade eden veriler sunmadığı, aksine arşiv belgelerinin tüm kaynaklar gibi kritik edilmesi gerektiğinin farkında olmalıdır. İdeolojik saplantılar veya belli siyasal eğilimler ile iktidarların yönlendirmeleriyle arşiv belgelerinin sunduğu verileri saptırmak, belgelerin bazılarını görmezden gelmek, bir kısmını bilinçli bir şekilde ön plana çıkarmak da başlıca etik ihlalleri arasında sayılabilir.

Etik sınırlar içinde yapılan yorucu bir araştırmanın sonunda geçmişle ilgili bir gizemi çözmüş ve bir keşif yapmış olmanın heyecanı araştırmacı için yeterli bir ödül olarak kabul edilebilir. Son olarak, bir araştırmacı bu heyecanı yaşamak için etik kuralların dışına çıkamayacağı gibi başkalarının da çıkmasına göz yumamaz.

KAYNAKÇA

- Anameriç, H., Rukancı, F. (2008). “Bulgaristan’a Satılan Evrak ve Özel Arşivlerin Ülke Tarihindeki Önemi”, Balkan Ülkeleri Kütüphaneler Arası Bilgi ve Belge Yönetimi ve İşbirliği Sempozyumuna sunulmuş bildiri. (<http://eprints.rclis.org/11734/> Erişim:10.10.2018)
- Aziz, A. (2008). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Berg, B.L.-Lune, H. (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Çevir Editörü: Hasan Aydın. Konya: Eğitim Kitabevi.
- Binark, İ. (1980). Arşiv ve Arşivcilik Bilgileri. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Çetin, A. (1978). “Arşiv Terimleri ve Deyimleri”. Vakıflar Dergisi, Sayı 12.
- Danacıoğlu, E. (2009). Geçişin İzleri Yanıbaşımızdaki Tarih İçin Bir Kılavuz. İstanbul: Tarih Vakfı.
- Demir, İ. (2009). “Bilimsel Araştırmada Etik”. Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, Editör: Kaan Böke. İstanbul:Alfa.
- Erdem, H. (2008). Tarih-Lenk. İstanbul: Doğan Kitap.
- Erdem, A.R. (2012). “Bilim İnsanı Yetiştirmede Etik Eğitimi”. Yükseköğretim ve Bilim Dergisi Cilt 2, Sayı 1.

- Ergenç, Ö. (1998). "Bir Tarihçinin Arşivden Bekledikleri". Milli Arşiv Şurası (Tebliğler-Tartışmalar). Ankara.
- Faroqhi, S.(1999). Osmanlı tarihi Nasıl İncelenir. İstanbul. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Gökyay, O.Ş. (2007). Destursuz Bağa Girenler. İstanbul:Kabalıcı.
- Gulbenkian Komisyonu (1996). Sosyal Bilimleri Açın. Çeviren. Şirin Tekeli. İstanbul:Metis.
- Hanioglu, Ş. (2018). "Yeniden Yapılanırken Mevcudu Muhafaza: Osmanlı Arşivi". Sabah, 26 Ağustos 2018.
- Odabaş, H. (1999). "Elektronik Belgeler ve Arşivler". Bilginin Serüveni: Dünü, Bugünü ve Yarını. Türk Kütüphaneciler Derneği'nin Kuruluşunun 50. Yılı Uluslararası Sempozyum Bildirileri. Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği.
- İşık, S. vd. (2012). Kuyûd-ı Kadîme Arşiv Kataloğu. Ankara: Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, Arşiv Dairesi Yayınları.
- Ketelaar, E. (2013). "Archives, Memories And Identities." Selected Papers from the Conference and School on Records, Archives and Memory Studies. Croatia: University of Zadar.
- Kütükoğlu, M. (1998). Osmanlı Belgelerinin Dili. İstanbul: Kubbealtı.
- Kyvig, D.E.-Marty, M.A. (2011). Yanbaşımızdaki Tarih. Çeviren: Nalan Özsoy. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Martal, A. (2000). "Yerel Tarih Yazımında Kaynak Kullanımına İlişkin". Tarih Yazımında Yeni Yaklaşımlar Küreselleşme ve Yenileşme. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Özbaran, S. (2005). Tarih, tarihçi ve Toplum. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Sarıcaoğlu, M.E. (2013). Türkiye’de Özel Arşiv Kavramı ve Bir Örnek (Ekrem Ceyhun’un Özel Arşivi), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 3, Sayı 2.
- Schwartz, J. M. – Cook T.(2002). Archives, Records, and Power: The Making of Modern Memory. Archival Science V. 2

İnternet Kaynakları

www.devletarsivleri.gov.tr

www.vgm.gov.tr

www.yek.gov.tr